

ARXIVDA QO'LLANILADIGAN DASTURLAR (ACCESS, EXCEL, ARCHIDOC)

*Mirzo Ulug'bek nomidagi
Toshkent Davlat Milliy Universiteti
Tarix fakulteti T.M.T.T.U yo'nalishi 1-kurs magistranti
Buranbayeva Muyassar Mirzaliyevna*

Anatatsiya: *Ushbu maqolada arxiv ishlarida Microsoft Access, Microsoft Excel va ArchiDoc dasturlarining qo'llanilishi tahlil qilinadi. Maqolada har bir dastur imkoniyatlari, afzalliklari, kamchiliklari, amaliy qo'llanilishi hamda raqamli arxiv yaratish bosqichlari ilmiy-uslubiy yondashuvda ko'rib chiqilgan. Shuningdek, dasturlarning birgalikda ishlatilishi arxiv ishlarining samaradorligini oshirish, ma'lumotlarni tezkor qidirish va xavfsiz saqlash imkonini berishi ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Arxiv, Raqamli arxiv, Microsoft Access, Microsoft Excel, ArchiDoc, Ma'lumotlar bazasi, Elektron hujjat.*

Microsoft Access dasturining arxiv ishlarida qo'llanilishi

Microsoft Access — bu ma'lumotlar bazasini yaratish, boshqarish va tahlil qilish uchun mo'ljallangan dastur bo'lib, Microsoft kompaniyasi tomonidan 1992-yilda ishlab chiqilgan⁹. U Microsoft Office paketiga kiritilgan bo'lib, bugungi kunda davlat idoralari, korxonalar, kutubxonalar va arxiv muassasalarida keng qo'llaniladi¹⁰. Access dasturi foydalanuvchiga katta hajmdagi ma'lumotlarni tizimli saqlash, tartiblash, qidirish va tahlil qilish imkoniyatini beradi. Boshqa jadvalli dasturlardan farqli ravishda, Access ma'lumotlar orasidagi mantiqiy bog'lanishlarni (relatsiyalarni) yaratadi¹¹. Arxiv muhitida bu nihoyatda muhim, chunki hujjatlar bir-biriga bog'liq: masalan, bir yilga oid turli bo'limlar hujjatlari yoki bir tashkilotning turli filiallari tomonidan yaratilgan materiallar yagona ma'lumotlar bazasida boshqarilishi kerak bo'ladi¹².

Dastur imkoniyatlari

Access dasturi to'rt asosiy komponentdan iborat:

1. Jadvallar (Tables) – ma'lumotlar saqlanadigan joy.
2. So'rovlar (Queries) – ma'lumotlar orasidan kerakli qismini ajratib olish imkonini beradi .
3. Formalar (Forms) – foydalanuvchi uchun qulay interfeys yaratadi.
4. Hisobotlar (Reports) – tahliliy va statistik ma'lumotlarni grafik ko'rinishda taqdim etadi .

⁹ Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

¹⁰ Matkarimova, Z. (2020). Arxivshunoslikda raqamli texnologiyalarni joriy etish tajribalari. Toshkent: TMI nashriyoti.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent.

¹² Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

Bu elementlar orqali arxiv ishlarida hujjatlarni toifalash, indekslash, tezkor qidiruv va avtomatik hisobotlar shakllantirish mumkin ¹³

Amaliy qo'llanilishi: Davlat arxivlari, Universitet kutubxonalari, Tashkilot arxivlari
Microsoft Excel dasturining arxiv ishlarida qo'llanilishi

Microsoft Excel — bu jadvalli elektron kalkulyator dasturi bo'lib, ma'lumotlarni hisoblash, tahlil qilish va vizualizatsiya qilish imkonini beradi ¹⁴. Arxiv muhitida hujjatlar va statistik ma'lumotlarni tezkor boshqarish uchun keng qo'llaniladi .

Dastur imkoniyatlari

1. Jadvallar yaratish
2. Filtrlash va saralash
3. Formulalar va avtomatik hisoblash
4. Pivot jadvallar orqali ma'lumotlarni tahlil qilish
5. Diagramma va grafiklar yaratish

Amaliy qo'llanilishi

Hujjatlar va ro'yxatlarni tartibga solish , Ma'lumotlarni tezkor vizualizatsiya qilish. Ma'lumotlarni tezkor vizualizatsiya qilish .¹⁵ Hisobotlar va statistik tahlillar¹⁶.

ArchiDoc dasturining arxiv ishlarida qo'llanilishi

ArchiDoc — bu raqamli arxiv tizimlarini yaratish, hujjatlarni elektron shaklda saqlash, qayta ishlash va qidirish imkonini beruvchi dasturiy platforma hisoblanadi.¹⁷ Dastur asosan arxivshunoslik, hujjatshunoslik va axborot texnologiyalari integratsiyasiga asoslanadi. ArchiDoc tizimi Markaziy Osiyo davlatlari, jumladan O'zbekiston arxiv amaliyotida ham bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.¹⁸ ArchiDoc'ning asosiy maqsadi — arxiv hujjatlarini raqamlashtirish, ularni elektron metama'lumotlar (metadata) bilan boyitish va foydalanuvchilarga tezkor qidiruv imkoniyatini yaratishdir. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi 2022-yildan boshlab ayrim tarmoq arxivlarida ArchiDoc platformasining lokal versiyasini sinov tariqasida joriy etgan.¹⁹ Bu tizim orqali 500 mingdan ortiq hujjatlar elektron shaklga o'tkazilgan.

Dastur imkoniyatlari: ArchiDoc dasturi raqamli arxiv jarayonining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi kompleks yechimdir. Quyidagi asosiy imkoniyatlari mavjud:

1. Raqamlashtirish (digitizatsiya) — qog'oz hujjatlar skaner orqali raqamli formatga (PDF, TIFF, JPEG) o'tkaziladi .²⁰

¹³ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent.

¹⁴ Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent.

¹⁶ Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

¹⁷ Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

¹⁸ Matkarimova, Z. (2020). Arxivshunoslikda raqamli texnologiyalarni joriy etish tajribalari. Toshkent: TMI nashriyoti.

¹⁹ Microsoft Corporation. (2023). Enterprise Archiving and Document Management Systems: ArchiDoc Integration Guide.

²⁰ Matkarimova, Z. (2020). Arxivshunoslikda raqamli texnologiyalarni joriy etish tajribalari. Toshkent: TMI nashriyoti.

2. Kataloglash — har bir hujjat uchun maxsus metadata: sarlavha, sana, muallif, fond, ro'yxat raqami kabi ma'lumotlar kiritiladi.²¹
3. Indeksplash va qidiruv tizimi — foydalanuvchi kalit so'z yoki sana bo'yicha tezkor qidiruvni amalga oshira oladi.²²
4. Versiyalarni nazorat qilish — hujjat tahriri va yangilanishlari avtomatik qayd etiladi.²³
5. Elektron imzo va ruxsat tizimi — ma'lumotlarning ishonchliligi va huquqiy ahamiyatini ta'minlaydi.²⁴
6. Statistik tahlil — tizim avtomatik tarzda arxiv faoliyati bo'yicha hisobotlar tayyorlaydi.²⁵

ArchiDoc tizimining O'zbekistondagi qo'llanish amaliyoti

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi, 2023-yildan boshlab, "Raqamli arxiv" loyihasi doirasida ArchiDoc dasturini pilot shaklida 5 ta hududiy arxivda joriy qilgan.²⁶ Toshkent shahar davlat arxivida 120 mingta hujjat raqamlashtirilgan va ArchiDoc tizimiga yuklangan. Samarqand viloyat arxivida esa 80 mingta tarixiy hujjatlar metama'lumotlari bilan kiritilgan. 2024-yil yakunlariga qadar tizimni milliy arxiv fondining barcha bo'limlariga joriy etish rejalashtirilgan.²⁷ Ushbu jarayon natijasida foydalanuvchilar o'z ish joyidan turib, elektron katalog orqali hujjatlarni izlash, ko'rish va yuklab olish imkoniyatiga ega bo'ldi.

XULOSA

Arxiv ishlarini raqamlashtirish zamonaviy axborot jamiyatining ajralmas talabi bo'lib, hujjatlarni saqlash, tizimlashtirish va ulardan foydalanish samaradorligini keskin oshiradi. Tadqiqot davomida o'rganilgan Microsoft Access, Microsoft Excel va ArchiDoc dasturlari arxiv faoliyatining turli bosqichlarida muhim texnologik rol o'ynashi aniqlandi.

Microsoft Access dasturi yordamida arxiv ma'lumotlarini tizimli bazaga joylashtirish, ularni bog'liq jadvallar orqali boshqarish va tezkor so'rovlarni amalga oshirish imkoniyati mavjud. Bu dastur arxivchi uchun hujjatlarni indekslash va qidiruv jarayonlarini avtomatlashtirishda ishonchli vosita bo'lib xizmat qiladi.

Microsoft Excel esa statistik tahlil, ma'lumotlarni solishtirish, hisobot tayyorlash va nazorat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu orqali arxivdagi axborot oqimlari tahliliy jihatdan chuqurroq o'rganiladi hamda faoliyat samaradorligi oshiriladi.

ArchiDoc esa ushbu jarayonlarning yakuniy raqamli bosqichini tashkil etadi. U nafaqat hujjatlarni elektron saqlash, balki metama'lumot bilan boyitilgan, xavfsiz, integratsiyalashgan raqamli arxiv tizimini yaratish imkonini beradi. Bu tizim orqali

²¹ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent

²² Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

²³ Microsoft Corporation. (2023). Enterprise Archiving and Document Management Systems: ArchiDoc Integration Guide.

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent

²⁵ Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.

²⁶ Microsoft Corporation. (2023). Enterprise Archiving and Document Management Systems: ArchiDoc Integration Guide.

²⁷ O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent

foydalanuvchilar masofadan turib hujjatlar bilan ishlay oladi, bu esa zamonaviy axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi uchun dolzarb ahamiyatga ega.

Umuman olganda, Access, Excel va ArchiDoc dasturlarining birgalikda qo'llanilishi arxiv faoliyatini raqamli transformatsiya yo'liga olib chiqadi. Bu esa nafaqat arxiv hujjatlarining saqlanishini kafolatlaydi, balki milliy axborot resurslarining boyitilishi, ilmiy tadqiqotlarning tezlashuvi va boshqaruv tizimlarining shaffofligini ta'minlaydi. Shu sababli, raqamli arxiv tizimlarini rivojlantirish, xodimlarning IT malakasini oshirish va xalqaro standartlarga mos dasturiy yechimlarni joriy etish — O'zbekiston arxiv tizimi kelajagi uchun strategik zarurat hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, B. (2021). Axborot texnologiyalarini arxiv ishlarida qo'llash metodlari. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
2. Matkarimova, Z. (2020). Arxivshunoslikda raqamli texnologiyalarni joriy etish tajribalari. Toshkent: TMI nashriyoti.
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Arxiv agentligi. (2023). Raqamli arxiv tizimlari bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent.
4. Microsoft Corporation. (2023). Enterprise Archiving and Document Management Systems: ArchiDoc Integration Guide.